

La nova *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC

1. A partir de la segona meitat del segle XIX el català va experimentar una recuperació com a llengua de cultura i era necessària una normativa que fos compartida per tots els territoris. Pompeu Fabra va ser l'artífex de les primeres propostes normatives i aviat va adquirir un gran prestigi com a autoritat acadèmica. Entre les seves obres destaquen les *Normes ortogràfiques* (1913), la *Gramàtica catalana* (1918) i el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932), amb les quals va establir les bases de la codificació de la llengua catalana.

Amb tot, l'obra de codificació fabriana no és un conjunt tancat i inamovible. En l'actualitat disposem de molta més informació sobre el conjunt dels parlars. A més, totes les llengües canvien amb l'ús i el pas del temps, i el català no n'és excepció. En qualsevol estadi d'una llengua hi ha mots o construccions que es van perdent i passen a ser considerats arcaïsmes; altres, en canvi, es mantenen estables i n'hi ha que malden per despuntar. Això fa que en certs aspectes lingüístics hi hagi alternances o que hi hagi diferències entre parlars més innovadors i parlars més conservadors i que hi hagi diferents estils o registres. En el cas del català, aquesta evolució es veu afectada per la pressió principalment del castellà.

A vegades, doncs, ha calgut ampliar la feina de Fabra, actualitzar-la. Així, el *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC) (1995) actualitza el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932), l'*Ortografia catalana* (2017) recull els retocs i els canvis que han sofert les *Normes ortogràfiques* (1913) i, ara, la *Gramàtica de la llengua catalana* (GIEC) (2016) de l'IEC pren el relleu a la *Gramàtica catalana* que Pompeu Fabra va publicar l'any 1918 i que l'IEC va fer seva i va reeditar per setena vegada el 1933.

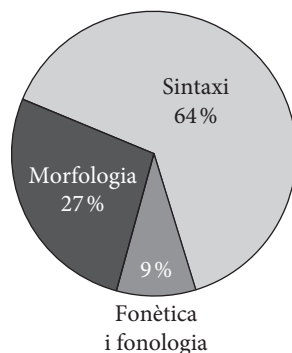
2. La GIEC és una obra institucional, col·lectiva, una obra consensuada per a poder donar resposta a les necessitats dels usuaris, especialment les dels més joves. Així ho va expressar Joan Solà, codirector d'aquesta obra, a la seva *Última lliçó* a la Universitat de Barcelona el 17 juny del 2010: «Volem que aquesta gramàtica sigui una gramàtica per a les generacions que puguen. En definitiva, són ells el futur de la llengua».

Els directores i ponents de la GIEC —Manuel Pérez Saldanya, Gemma Rigau i Joan Solà (fins que ens va deixar l'octubre del 2010)— i la Comissió de Gramàtica de la Secció Filològica, amb el suport de l'Oficina de Gramàtica, han elaborat i discutit els capítols que després eren objecte de discussió i aprovació —si era el cas— per la Secció Filològica i, al final del procés, pel ple de l'Institut d'Estudis Catalans.

La GIEC ha pogut tenir en compte els avenços recents de la lingüística, i els articles, les monografies, les tesis doctorals i els llibres publicats sobre el català. I sobretot ha pogut comptar amb la *Gramàtica del català contemporani* (2002, dirigida per Joan Solà), obra de la qual la GIEC és deutora. D'altra banda, ha estat molt beneficiós per a la gramàtica i molt profitós per a la Comissió de Gramàtica poder comptar amb la col·laboració d'una trentena d'experts externs a l'IEC, que han fet informes sobre qüestions gramaticals molt concretes o que han revisat els diferents capítols de l'obra, i han fet observacions i comentaris que han ajudat a millorar-ne el text. També el *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana*, de l'IEC, ha estat molt útil a l'hora d'esbrinar si determinades construccions sintàctiques es troben en els bons escriptors. I la informació gramatical continguda en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines, ha servit per a completar la informació històrica de molts mots i construccions.

3. La GIEC, que ofereix una visió de conjunt de l'estructura de la llengua, conté les parts centrals d'una gramàtica: fonètica, fonologia, morfologia i sintaxi. Contràriament a la gramàtica de Fabra del 1918, en què la fonètica i la fonologia van lligades a l'ortografia, la gramàtica actual no s'ocupa de l'ortografia —que es tracta en una monografia a part. En canvi, dona molta importància a la sintaxi, molta més que la gramàtica fabriana, i inclou algunes indicacions de tipus semàntic i pragmàtic. A més, fa atenció a l'entonació de les frases que presenten una estructura informativa marcada. En el gràfic i en la taula que es reproduïxen a continuació es pot observar l'extensió dels diferents blocs de la gramàtica i el predomini de la sintaxi, que ocupa el 64 % de l'obra, enfront del 27 % de la morfologia i el 9 % de la fonètica i la fonologia.

<i>Parts</i>	<i>Nombre de capítols</i>	<i>Pàgines</i>
Fonètica i fonologia	5	116
Morfologia	7	352
Sintaxi	23	846
TOTAL	35	1.314

4. La GIEC vol ser una obra representativa del conjunt de la llengua, una obra en la qual tots els parlants es puguin sentir representats i reflectits. En aquest sentit, la GIEC dona prioritat a tot el que compartim, que és el gruix més important de la llengua, però al mateix temps, dona compte també de les peculiaritats dels diferents parlars.

Per això, la GIEC té en compte les cinc grans àrees dialectals de la llengua: el català central, el català septentrional i el baleàric, dins l'àrea de les varietats orientals, i el català nord-occidental i el valencià, dins l'àrea occidental. Així mateix, quan és pertinent fa referència a parlars més específics, com ara els parlars de la Franja, de Tortosa, del valencià meridional, d'Eivissa, de Girona o de l'Alguer.

En aquest sentit, la GIEC analitza amb detall tot allò que els parlants comparteixen i també tot allò que els caracteritza, fent especial atenció a les variants de prestigi dins de cada territori. Aquesta manera de fer no és una innovació, sinó que segueix la tradició fabriana, la tradició que ja trobem en la gramàtica de Fabra del 1918 i que han adoptat els principals gramàtics que han continuat l'obra de Fabra i han tingut un paper rellevant en el procés d'establiment i difusió de la norma. És la tradició en la qual s'inscriuen, per posar-ne alguns exemples, Manuel Sanchis Guarnier i Enric Valor, en l'àmbit valencià; Francesc de Borja Moll, en l'àmbit baleàric; Pere Verdaguier, en l'àmbit de la Catalunya del Nord, i Antoni Badia i Margarit i Joan Coromines, en l'àmbit del conjunt de la llengua. Tots ells busquen de potenciar la unitat i la cohesió de la llengua, sense excloure la variació en aquells punts en què aquesta reflecteix solucions de prestigi en els diferents territoris de la llengua.

Per exemple, en el nivell fonològic són formes de prestigi tant la reducció de les vocals àtones *a* i *e* en la vocal neutra, pròpia dels parlars orientals, com la distinció de les dues vocals en els parlars occidentals. Tan adequada i formal és la pronúncia de *dones*, amb *e* àtona, com la pronúncia oriental de *dones* amb vocal neutra àtona.

En el nivell morfològic, són igualment formes de prestigi variants verbals com *diga*, *faça*, *pensam* o *cant*, que ens remetent a la llengua clàssica, o variants com

digui, faci, pensem o canto, que responen a evolucions que es produeixen durant l'edat moderna.

I també en el nivell sintàctic s'hi donen diferents casos de variació, tot i que en aquest punt la llengua té un comportament més homogeni. És en l'àmbit de la sintaxi on la GIEC presenta més novetats respecte a la gramàtica de Fabra. La gramàtica de Fabra, publicada el 1918 i que es va reeditar nou vegades fins el 1933, no sol incloure la variació en aquest punt, entre altres raons perquè la sintaxi ocupa un espai molt reduït en l'obra i només s'hi donen unes poques pinzellades sobre aspectes puntuals: sobre l'ús de *per* i *per a* en construccions d'infinitiu final, sobre la negació expletiva (*més que no tu o més que no pas tu*), sobre l'alternança de futur i subjuntiu en les subordinades substantives dependents de verb de temor (*té por que no arribaran a temps*) i sobre algun aspecte més.

Posem un exemple ben conegut de variació sintàctica i de la manera com s'aborda en la GIEC: l'ús de les preposicions àtones *per* i *per a*. La gramàtica constata, en primer lloc, que hi ha una diferència dialectal en l'ús d'aquestes preposicions. La major part de l'àmbit lingüístic no diferencia en la llengua més espontània les dues preposicions i només usa *per*. En canvi, el valencià, el tortosí, els parlars de la Franja i alguns parlars més del nord-occidental distingeixen de manera clara les dues preposicions.

Partint d'aquesta variació territorial, com s'aborda el tema de la norma en la GIEC? La Comissió de Gramàtica, primer, i la Secció Filològica, després, analitzen el tema sospesant criteris diferents:

Primer, es té en compte l'origen històric de la variació i si les variants responen a una evolució interna o no.

Segon, i més important, s'analitzen les tendències d'ús en els registres formals, i el fet que siguin o no formes avalades pels bons escriptors, pels mitjans de comunicació i, en definitiva, pels creadors i difusors de norma.

I, en tercer lloc, es té en compte que l'aplicació de la norma no exigeixi que els parlants hagin d'actuar com a gramàtics o hagin de fer anàlisis gramaticals que no es basen en la seva intuïció lingüística o en un ús que sigui avalat històricament o per algun parlar actual.

D'acord amb això, des d'un punt de vista normatiu, la GIEC diferencia l'ús de *per* i *per a* amb sintagmes nominals causals i finals; per exemple, la distinció entre *Tot ho fa pels fills* (causal) i *per als fills* (final). I ho fa perquè es tracta d'una distinció plenament assumida en els registres formals, perquè respon a l'ús espontani dels parlars en què les dues preposicions tenen més vitalitat i perquè presenta una distinció semàntica fàcilment assumible pel conjunt de parlants. Però s'accepta l'ús de les dues preposicions, d'acord amb les solucions de cada parlar, en aquells casos en què no hi ha oposició tan clara entre les dues preposicions i la llengua formal escrita ja accepta la variació. Per exemple:

a) en les construccions finals d'infinitiu: *Això ens convé PER* o *PER A mantenir la quota de mercat*;

b) en les construccions concessives: *PER* o *PER A les coses que menja no està gros* (això és, 'malgrat que menja coses que l'haurien d'engreixar, no està gras'), o

c) en construccions en què s'indica opinió: *Això és una bona conclusió PER* o *PER A nosaltres* (o sia, 'des del nostre punt de vista, això és una bona conclusió').

Certament, l'Institut podria haver anat una mica més enllà i dir que en aquests casos una de les dues opcions és preferible. Però, ho és? Històricament, es pot considerar que alguna de les dues solucions respongui a una influència externa? Ho avalen l'ús formal o les opcions dels bons escriptors i els mitjans de comunicació del conjunt de l'àmbit lingüístic? En aquest cas, la gramàtica considera que no i que les dues solucions són acceptables.

Hi ha altres casos de variació sintàctica que la gramàtica incorpora perquè estan avalats pels criteris a què hem fet referència. Per exemple, l'ús de *com a* en les comparatives hiperbòliques del tipus *Lluitaven com a llops*, que es manté amb plena vitalitat en valencià, balearic i nord-occidental, o l'ús de les combinacions pronominals més generals del tipus *L'hi donaré, el regal al pare* o de les valencianes del tipus *Li'l donaré, el regal al pare*.

La variació territorial a vegades s'entrecrua amb la funcional o amb la de registre, o es tracta de variants que no tenen la mateixa freqüència d'ús o que introdueixen diferències cronològiques. I també en aquest punt la gramàtica presenta les diferents solucions i tracta d'orientar l'usuari.

Per exemple, el significat hipotètic de la conjunció condicional *si* es pot reforçar en català amb diferents sintagmes preposicionals amb el nom *cas*. Podem dir *Si ve, no li digueu res* o, reforçant el valor hipotètic de la conjunció *si*, podem usar fórmules del tipus *Si de cas ve, no li digueu res*. Doncs la GIEC apunta que les solucions més habituals són *si de cas* o *si per cas*, però que també n'hi ha altres de més restringides, de menys habituals, com ara *si un cas*, *si a un cas* o *si al cas*. Es busca de potenciar les solucions més generals, però sense menystenir altres recursos de què disposa la llengua.

Citem un últim exemple sobre la variable diacrònica. Pensem, per exemple, en la construcció causal de l'oració composta següent: *Es va alegrar molt de trobar-te a la festa, perquè no s'ho esperava*. La GIEC indica que la construcció causal d'una oració composta com l'anterior (*perquè no s'ho esperava*) té un caràcter explicatiu, puix que justifica el contingut de tota l'oració principal, i apunta que en aquest tipus de causals poden aparèixer diferents conjuncions:

a) la conjunció *perquè*, que és la més dúctil, polifuncional i pròpia de tots els registres, però també

b) la conjunció *car*, pròpia de la llengua antiga i actualment restringida als registres més formals,

c) la conjunció *puix* o *puix que*, pròpia també dels registres formals i actualment en retrocés, i

d) la conjunció *ja que*, que és la solució més tardana i que alguns parlants encara perceben com una innovació recent.

La GIEC recull la variació, perquè forma part de la llengua, però també l'ordena i la qualifica atenent diferents variables (territorial, funcional, diacrònica), amb l'objectiu d'orientar l'usuari en les possibilitats expressives de la llengua.

5. La GIEC, per a formular la prescripció, es basa en la descripció gramatical dels fenòmens. Per això, la GIEC, sempre que és possible, introdueix la norma a partir de la caracterització de les formes i les construccions, no dient el que s'ha de fer, sinó el que es fa, indicant si una forma és adequada o no a un determinat registre, i també, quan escau, si és poc recomanable, si és recomanable o si és la més recomanable. Una manera de fer molt semblant a la que trobem en la gramàtica de Fabra i en molts dels autors que han continuat la tasca fabriana.

La GIEC és flexible sense deixar d'orientar els parlants sobre l'ús lingüístic en el conjunt dels parlars de la llengua catalana. Aquesta flexibilitat en la formulació normativa la trobem també en la gramàtica del 1918-1933, en què Fabra fa ús sovint de la fórmula «les construccions A i B són permeses però és preferible (o més freqüent) A». En tenim una mostra al § 53, en què Fabra escriu: «Entre un pronom acabat en *s* i un mot començat en vocal o *h*, és permès d'usar la forma *en* en lloc de la forma *n'*. Així: *ens en anem*, en lloc de *ens n'anem*; *els en arriben dos*, en lloc de *els n'arriben dos*; *us en han tret*, en lloc de *us n'han tret*». Més endavant hi afegeix: «És, però, preferible la forma *n'*».

Amb la confiança que la GIEC serà un bon instrument per a l'envigoriment i la cohesió de la llengua, fem nostres les paraules de Pompeu Fabra a *L'obra de depuració del català* (1924):

És cert que no totes les innovacions proposades compten encara amb l'assentiment general: moltes són discutides, algunes àdhuc asprament combatudes. No havem, però, de doldre'ns que les innovacions trobin una certa resistència a llur admissió: no sempre seran encertades, i una crítica d'elles és necessària a fi que solament triomfin les que efectivament impliquin una millora, i encara una millora que sigui viable.

GEMMA RIGAU
Institut d'Estudis Catalans
Universitat Autònoma de Barcelona

MANUEL PÉREZ SALDANYA
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de València